

Володимир ПОЛУЯНОВ, кандидат економічних наук
Volodymir POLYJANOV

ПРОБЛЕМИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ

(НА ПРИКЛАДІ АТ «ХВИЛЯ»)

PROBLEMS OF RENTABILITY OF COMMUNAL SERVICES

На основі аналізу динаміки змін витрат по окремих статтях планової калькуляції собівартості послуг водопостачання, а також цін на послуги підприємств водопровідно-каналізаційного господарства (за звітними даними АТ «Хвиля») зроблені висновки про можливі напрямки динаміки цих показників і про підходи до вирішення інших проблем рентабельної роботи підприємства.

Природні монополісти, як їх зараз називають, здійснюють величезний вплив на розвиток усієї економічної ситуації в країні. І тут необхідне розумне сполучення обмежувальної діяльності держави з політикою обережного ставлення до інтересів підприємств-монополістів.

Особливе місце серед останніх займають підприємства житлово-комунального господарства, превалюючи більшість яких знаходиться в державній власності, і для них проблема регулювання відносин держави з природними монополістами частково вирішується. Значно в гіршому стані опинилися ті, що змінили форму власності та стали акціонерними. Особливо гостра для таких підприємств проблема ціноутворення. Її сутність полягає в тому, що ціни

на житлово-комунальні послуги встановлюються державою. Однак відсутність обгрунтованого підходу до нормування витрат часто призводить до неможливості встановлення більш або менш «справедливої» ціни, при якій було б можливе сполучення протилежних інтересів постачальників і споживачів послуг (більшість яких складає населення). Крім того, ціна не може бути єдиною по всій території держави або регіону, оскільки вона залежить від геологічних умов конкретної місцевості, стану водопровідних і каналізаційних мереж, повинна передбачати можливість накопичення коштів для розвитку інженерних споруд і комунікацій, а також урахувати можливість проведення робіт екологічної спрямованості.

Вивчення співвідношення витрат до обсягом виробництва якогось виду продукції є принциповим питанням в умовах державної самостійності підприємства. Використовуючи категорії змінних витрат, звичайно будують графік прибутку, на якому знаходиться «точка рівноваги», що показує безбитковості виготовлення виробу. Даному випадку для підвищення рентабельності виробництва існують нові методи: підвищення продукції виробу, зниження змінних витрат на одиницю продукції, зменшення постійних витрат, збільшення обсягу виробництва.

Підприємства житлово-комунального господарства, якщо розглядати в контексті їх самостійного функціонування в ринковій системі керування на-

Таблиця 1. Структура планової собівартості послуг водопостачання (тис. грн.)

Показники	з 1.12.1993	з 1.02.1994	з 1.06.1994	з 1.10.1994	з 1.11.1994	з 10.11.1994	з 1.01.1995	з 1.06.1995	з 1.11.1995	з 1.02.1996	з 1.06.1996
Матеріали	0,00	0,09	0,25	0,11	0,36	0,56	0,84	0,49	0,23	8,92	10,00
Електроенергія	1,21	21,58	13,73	6,60	9,84	11,93	158,52	92,47	48,90	293,42	300,00
Купована вода	58,97	901,57	573,73	360,20	591,04	472,10	5 961,50	3 477,54	968,25	6 096,09	4 000,00
Зарплата і нарахування	3,11	38,36	24,41	10,46	32,45	20,29	962,93	561,71	160,54	1 964,57	800,00
Амортизація	1,26	40,61	25,24	10,33	6,15	8,61	24,05	14,03	19,06	129,48	100,00
Цехові, загальноексплуатаційні та ін. витрати	3,50	162,19	87,61	37,55	94,27	170,50	604,33	352,53	199,16	1 698,18	800,00
Всього по собівартості	68,04	1 164,41	724,98	425,25	734,13	683,99	7 712,17	4 642,73	1 396,13	10 190,66	6 000,00
Податки	0,66	12,83	24,25	13,10	22,66	20,99	246,79	143,96	62,55	456,54	200,00
Повна собівартість	68,71	1 177,24	749,23	438,35	756,79	704,97	7 958,96	4 642,73	1 458,68	10 647,20	6 200,00
Реалізація води, тис. куб. м.	5 256,00	57 830,00	36 800,00	15 770,00	10 513,00	8 960,00	63 100,00	36 808,33	10 520,00	63 100,00	26 000,00

дприємством, мають цілий ряд обмежень. По-перше, у встановленні цін на послуги. По-друге, у можливості регулювання обсягу виробництва, тобто цін на послуги, що надаються, також обмежені. По-третє, існують значні проблеми щодо нормування витрат на виробництво, що викликане протилежними інтересами державних і регіональних органів управління та самого підприємства. Використовуючи можливі законодавчого встановлення пільг і знижки для різних категорій споживачів органи державного та місцевого управління, з одного боку, беруть на себе зобов'язання компенсації витрат, а з іншого — досить хворобливо реагують на розрахунки компенсаційних сум. Використовуючи сказане, розглянемо динаміку змін цін і собівартості послуг водопостачання на прикладі акціонерного товариства «Хвиля», яке постачає підприємствам і населенню в місті Львів та прилеглих районах. За період з 1994 року по теперішній час структура планової собівартості послуг водопостачання для АТ «Хвиля» зазнала значних змін у зв'язку з переходом відповідних тарифів на послуги, що надаються. Витрати за статтями планової собівартості, перераховані за цінами нині національного грошовою оди- (без податку на додану вартість), наведені в таблиці 1. За період, що розглядається, відбулася зміна обсягів реалізованої води. Тому для одержання повної картини перерахуємо планові

витрати на 1000 куб. м. реалізації. Крім того, дані в табл.1 наведені в тому вигляді, в якому підприємство подає звіт у відповідні органи, тобто показники витрат розраховуються від початку відповідного періоду до кінця календарного року, а тому для безпосереднього співставлення необхідно їх перерахувати на єдину базу. Відповідні результати розрахунків наведені в табл. 2. Крім цього, в табл. 2 наведені ціни на 1000 куб. м. послуг водопостачання, що надаються населенню.

З табл. 2 випливає, що існуючий тариф для населення не дозволяє підприємству навіть перекрити планові показники собівартості на 1000 куб. м. води, що подається. При цьому необхідно мати на увазі обставини, не враховані при розрахунку показників табл.2: податки, що сплачуються підприємством, але не включені в собівартість продукції; пільги та знижки, які надаються різним категоріям населення рішенням органів управління; наявність різних рівнів цін для споживачів різних категорій (але при цьому слід врахувати, що більше 70% споживачів даного підприємства — населення). Аналіз даних табл. 2 виявляє, що при існуючому співвідношенні витрат і цін на свої послуги АТ «Хвиля» практично позбавлене можливості не тільки виконання тих або інших заходів з реконструкції діючих мереж і споруд, але й більш-менш рентабельної роботи. Тому теперішнього часу існують лише два

напрями підвищення ефективності функціонування підприємства в галузі водопостачання та водовідведення — зниження витрат або підвищення цін. Спробуємо з'ясувати, наскільки реальний напрям зниження витрат.

Зростання цін на продукцію, потрібну для виробничої діяльності, з усією гостротою поставило питання про необхідність обліку показників інфляції в аналітичній роботі на підприємстві. Найпоширенішим показником обліку інфляції в світовій практиці є показник, який зветься індексом споживчих цін. У 1982 році всі країни — члени ООН визначили та оголосили вартість свого кошику споживчих товарів у розрахунку на одного середньоміського мешканця. В СРСР, як і в США, в цей кошик увійшло 267 товарів. На основі вартості споживчого кошику і визначається індекс споживчих цін. Однак особливістю сучасного етапу розвитку України є відсутність відпрацьованої методики збору інформації для розрахунку цього показника. В результаті він розраховується лише по 18, але навіть у цьому випадку достовірність вихідної інформації викликає серйозні сумніви.

Порівнянність звітних даних можна було б забезпечити через доларовий еквівалент усіх цін. У світовій практиці вважається загальноприйнятим відмовлятися від обліку інфляційних змін у звітних даних, якщо річна інфляція не перевищує 7 відсотків. Оскільки за доларо-

Таблиця 2. Планова собівартість послуг водопостачання (на 1 тис. куб. м. реалізації води, грн.)

Показники	з 1.12.1993	з 1.02.1994	з 1.06.1994	з 1.10.1994	з 1.11.1994	з 10.11.1994	з 1.01.1995	з 1.06.1995	з 1.11.1995	з 1.02.1996	з 1.08.1996
Витрати	0,000	0,002	0,007	0,007	0,035	0,062	0,013	0,013	0,022	0,141	0,142
Енергія	0,230	0,373	0,373	0,418	0,936	1,331	2,512	2,512	4,648	4,650	3,411
Вода	11,220	15,590	15,590	22,841	56,220	52,690	94,477	94,477	92,039	96,610	175,928
Відходи і нарахування	0,591	0,663	0,663	0,663	3,087	2,264	15,260	15,260	15,260	31,134	31,255
Інфляція	0,239	0,702	0,686	0,655	0,585	0,961	0,381	0,381	1,812	2,052	6,563
Від загальнооексплуатаційні та ін. витрати	0,666	2,805	2,381	2,381	8,967	19,029	9,577	9,577	18,931	26,913	32,504
Планова собівартість	12,946	20,135	19,701	26,966	69,830	76,338	122,221	122,221	132,712	161,500	249,804
Ціна	0,126	0,222	0,659	0,831	2,155	2,342	3,911	3,911	5,946	7,235	8,743
Планова собівартість	13,072	20,357	20,359	27,796	71,986	78,680	126,132	126,132	138,658	168,735	258,547
Вартість	0,883	0,883	0,917	0,883	6,333	6,333	6,333	42,000	42,000	125,000	180,000
Вартість повної собівартості	6,76	4,34	4,50	3,18	8,80	8,05	5,02	33,30	30,29	74,08	69,62

Таблиця 3.

**ВИТРАТИ ПІДПРИЄМСТВА
на виробництво продукції
(умовні показники)**

Статті витрат	СУМА ВИТРАТ		Зміна вартості за статтею витрат, %
	початок періоду	кінець періоду	
А	120	150	125,00
Б	100	140	140,00
В	800	1000	125,00
Г	12	15	125,00
Д	10	10	100,00
Е	28	30	107,14
Є	30	32	106,67
Ж	40	43	107,50
Всього	1140	1420	124,56

вим еквівалентом інфляції не перевищує ці межі, то простий перерахунок звітних даних у доларовий еквівалент вже забезпечує порівнянність результатів. Однак у даному випадку підприємству знадобилася б для проведення розрахунків досить солідна інформаційна база.

Враховуючи вищесказане, спробуємо розрахувати індекс інфляції, виходячи з даних, які є на підприємстві. На наш погляд, це, з одного боку, можливо на будь-якому підприємстві, а з другого, найреальніше відображає ті цінові зміни, яких дійсно зазнало підприємство, випускаючи свою продукцію.

Припустимо, для випуску всього обсягу продукції в звітному періоді підприємство зробило витрати, наведені в табл. 3. З табл. 3 видно, що витрати підприємства на продукцію, яка випускається, зросли на 24,56%, що і можна вважати за індекс інфляції для даної

продукції. Однак це можна стверджувати тільки в тому випадку, якщо структура витрат підприємства не змінилася. При цьому зміни цін по різних статтях витрат були далеко нерівнозначні. Враховуючи, що змінення структури витрат на підприємстві водопровідно-каналізаційного господарства може бути пов'язане лише з суттєвим зміненням технології виробничої діяльності та практично не залежить від обсягу наданих послуг, будемо в подальших розрахунках умовно вважати, що структура витрат (у номенклатурі) залишалася незмінною.

Розглянемо, наскільки зміна цін і тарифів по витратах, що складають ті чи інші статті планової собівартості, вплинула на загальне зростання собівартості по підприємству та, відповідно, наскільки підприємство в змозі вплинути та вплинуло на значення цього показника.

Темпи зростання витрат порівняно з попереднім періодом змінення тарифів на послуги водопостачання наведені в табл. 4. Аналіз даних показує, що при збільшенні витрат підприємства по водопостачанню в 19,778 разів за досліджуваний період (повна собівартість), що практично відповідає рівню інфляції споживчих цін за цей же період (19,2 разів), збільшення витрат по окремих статтях калькуляції відбулося нерівномірно. Так, витрати на матеріали зросли в 372,805 разів, електроенергію — в 14,863 разів, на куповану воду — в 15,681, фонд оплати праці (з податковими

відрахуваннями) — в 52,871 разів загальноексплуатаційні витрати 48,773 разів. Однак, як показано в умовному прикладі, вплив кожної статті планової калькуляційної собівартості на загальне збільшення собівартості неоднаковий. Тому подальший аналіз повинен полягати в урахуванні впливу кожної статті в структурі собівартості на загальне збільшення собівартості. Зміна вартісних показників в окремих статтях призвело до змінення структури собівартості, що показано в табл. 5. Однак, оскільки порівняння інфляційних показників по окремих статтях зроблено відносно початку періоду, що розглядається, розпитому вагу кожної статті відносно початкової структури собівартості відповідно вищезазначених умов.

З табл. 5 видно, що в зміні собівартості найбільшу питому вагу мають витрати на куповану воду (в потім у порядку убавання — це загальноексплуатаційні витрати на оплату праці, податки, амортизаційні засоби, витрати на електроенергію. Найбільш наочно в графічному вигляді це подано на рис. 1.

Таким чином, з'ясується, що підприємство має реальні шанси в змінити рівня витрат лише в незначній частині (по фонду оплати праці та це загальноексплуатаційним витратах складають у сумі менш чверті загальної собівартості продукції підприємства).

Не заперечуючи важливості ретельного напрямку зниження витрат, слід також згідно з наведеним аналізом встановити невідповідність встановле-

Таблиця 4. Темпи зростання витрат до попереднього періоду (разів)

Показники	з 1.02.1994	з 1.06.1994	з 1.10.1994	з 1.11.1994	з 10.11.1994	з 1.01.1995	з 1.06.1995	з 1.11.1995	з 1.02.1996	з 1.08.1996
Матеріали	4,299	4,221	1,000	5,000	1,800	0,214	1,000	1,641	6,477	1,004
Електроенергія	1,626	1,000	1,121	2,238	1,422	1,887	1,000	1,850	1,000	0,734
Купована вода	1,390	1,000	1,465	2,461	0,937	1,793	1,000	0,974	1,050	1,821
Зарплата і нарахування	1,122	1,000	1,000	4,653	0,734	6,739	1,000	1,000	2,040	1,004
Амортизація	2,940	0,977	0,955	0,893	1,642	0,397	1,000	4,753	1,133	3,198
Цехові, загальноексплуатаційні та ін. витрати	4,208	0,849	1,000	3,766	2,122	0,503	1,000	1,977	1,422	1,208
Всього по собівартості	1,555	0,978	1,369	2,590	1,093	1,601	1,000	1,086	1,217	1,547
Податки	1,757	2,969	1,261	2,595	1,087	1,670	1,000	1,520	1,217	1,208
Повна собівартість	1,557	1,000	1,365	2,590	1,093	1,603	1,000	1,099	1,217	1,532

аб. 6

ВПЛИВ ОКРЕМИХ СТАТЕЙ ВИТРАТ на зростання повної собівартості

Зна показників	Зріст витрат	Частка (в %)
еріали	0,011	0,05
роенергія	0,261	1,32
ована вода	13,458	68,04
лата і нарахування	2,391	12,09
тизація	0,502	2,54
льноексплуатаційні витрати	2,487	12,57
галом у собівартості	19,110	96,62
атки	0,669	3,38
чна частість	19,778	100,00

Рис. 1.

Вплив окремих статей витрат на зростання повної собівартості

в для населення рівню реальних ат. Встановлений тариф повинен льки забезпечити можливість нормального функціонування підприємства, але й сприяти вирішенню визначених проблем. Звітні дані АТ «Водоканал», наприклад, за серпень 1998 року свідчать, що в мережу подано 6 390 куб. м. води, з яких реалізовано 3 300 куб.м., у тому числі населенню 607 900. А де ж решта води? Частково використана на технологічні потреби, але в основному віднесена на витрати підприємства. Виходить, що монопольний постачальник купує воду споживачам. Що там кажуть світові норми? Деякі стверджують, що наші в 12 разів вище. Значить можна списати на населення ще більш як 2 000 000 куб.

м. Хай сам розраховується за те, що у нас, споживачів, немає лічильників, що мережа, прокладена ще за радянських часів, руйнується та більш як на 90% зношена, що, нарешті, ми ж самі йому не платимо, а йому не тільки нема за що плановий ремонт у повному обсязі зробити, а боже, допоможи вчасно розрив ліквідувати. Хай сам шукає кошти та робить водопровід з компенсаторами на зсув ґрунту, щоб труби не лопалися.

При цьому витрати бюджету на комунальне господарство в основному забезпечують не послуги населенню, а безліч інших проблем населених пунктів. Громадяни ж сплачують лише за послуги мереж тепло-, газо-, водопостачання та каналізації. Ці платежі в останні роки перевищили обсяг відпо-

відних бюджетних субсидій приблизно вдвічі. Таким чином, населення сплачує вартість близько 70% витрат на поточне утримання мережі. Але цією ж мережею користуються заклади освіти, охорони здоров'я, державного управління тощо.

Таким чином, заплановане урядом збільшення сплати комунальних послуг лише за рахунок населення не можна назвати коректним. (Див., наприклад, Суворов А.В. Динаміка доходів и потреблення населення: некоторые макроэкономические аспекты прогнозирования // Проблемы прогнозирования. — 1998. — №5. — С.16-28).

Вирішення зазначених проблем бачиться в активнішому залученні до створення нормативних актів усіх зацікавлених сторін.

Таблиця 5. Структура планової собівартості (%)

Показники	з 1.12.1993	з 1.02.1994	з 1.06.1994	з 1.10.1994	з 1.11.1994	з 10.11.1995	з 1.01.1995	з 1.06.1995	з 1.11.1995	з 1.02.1996	з 1.08.1996
амортизація	0,003	0,008	0,034	0,025	0,048	0,079	0,011	0,011	0,016	0,084	0,055
роенергія	1,756	1,833	1,833	1,505	1,301	1,692	1,992	1,992	3,352	2,756	1,319
ована вода	85,827	76,583	76,576	82,172	78,099	66,968	74,903	74,903	66,379	57,255	68,045
лата і нарахування	4,522	3,259	3,258	2,387	4,288	2,878	12,099	12,099	11,006	18,452	12,089
тизація	1,827	3,449	3,369	2,356	0,813	1,221	0,302	0,302	1,307	1,216	2,538
льноексплуатаційні та ін. витрати	5,098	13,777	11,694	8,566	12,456	24,185	7,593	7,593	13,653	15,950	12,572
го по собівартості	99,034	98,910	96,764	97,012	97,006	97,023	96,899	96,899	95,712	95,712	96,618
атки	0,966	1,090	3,236	2,988	2,994	2,977	3,101	3,101	4,288	4,288	3,383
собівартість	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000	100,000

Стаття надійшла до редакції 22.12.1998 р.